

הסימפוזיון הגמורה / ארנון לפיד

המוזיקאי מיכאל וולפה משה-בוקר השלים ותזמר יצירה שכתב המלחין ויקטור אולמן בטרז'ין, בטרם נשלח אל מותו באושוויץ, וניצח עליה בגרמניה. מתוך כתבה שהתפרסמה בידיעות הקיבוץ, 16/9/2011

הכתבה כלשונה:

מרגיש מרוקן? הוא לעולם לא מרגיש מרוקן, מעיד על עצמו המלחין-המנצח מיכאל וולפה (שדה-בוקר), גם לא אחרי הפרויקט המרגש שהפיק בחודש שעבר בגרמניה. "אני פשוט לא מרשה לעצמי להיות מרוקן. כשאני מסיים פרויקט אחד, אני מייד שוקע בפרויקט חדש".

בסוף אוגוסט חזר מסדרת קונצרטים בברלין, בווימאר, ובאתר ההנצחה בבוכנוואלר, בהם העלה את הגרסה התזמורתית של הסונטה השביעית לפסנתר שכתב בטרז'ין, אך לא זכה להשלים, המלחין הצי-גרמני-יהודי, ויקטור אולמן (1898-1944). וולפה, יחד עם תלמידיו באקדמיה למוזיקה בירושלים, כתב את הפרק החסר ביצירה, ותזמר אותה, ותלמידי האקדמיה, יחד עם תלמידי בית הספר הגבוה למוזיקה ע"ש ליסט, בווימאר, ניגנו אותה לפני קהל גרמני נרגש. איך הגעת לאולמן?

מיכאל וולפה: "דיר חברים פעילים בהנצחת גטו טרז'ין נשאו. ביקרתי ב'בית טרז'ין' בגבעת-חיים איחוד, שם שמרעתי על אולמן, קיבלתי כתבי יד ופרטיטורות שלו, והסיפור שלו, והיצירות שלו, טלטלו אותי עד כדי כך, שממש נכנסתי לדמותו, וכמה שנים הוא פשוט היה אתי ובתוכי".

אין להתפלא: כמה מרכיבים ביוגרפיים ומנטאליים קושרים בין וולפה לאולמן: ההשכלה והעשייה המוזיקלית הרחבה, התרבות הגרמנית - השנאה והמשיכה אליה, ההשתייכות והדחייה, והשואה שפילתה את אולמן, כמו גם את בני משפחתו של וולפה. הזהות וההזדהות ניכרות היטב בקולו של וולפה, כשהוא מספר את סיפור חייו הטרגי של בן דמותו המת: אולמן היה תלמידו של שנברג, וגדל כקתולי בפראג, אבל היה מחובר לתרבות הגרמנית ולתנועה האנתרופוסופית, ונחשב ליוצר רבגוני ולדמות מרכזית בחיי המוזיקה של פראג. הנאצים, שלכדו וכלאו אותו ואת בני משפחתו בטרז'ין, הם שעוררו בו את הזהות היהודית

הרדומה, ובשלוש שנותיו בגטו ארגן בו, נלהב ואופטימי, את כל הפעילות המוזיקלית. "לא ברור איך העז להלחין ולהעלות, יחד עם חברו, כותב הליברטו, הצייר והמשורר פטר קין, את 'קיסר אטלנטיס', יצירה אנטי-נאצית מובהקת, בה מוצג היטלר כקוקסינל בבגדי אישה. בכל אופן, כשהנאצים עלו על זה, כל המעורבים בהפקה נלקחו לחקירות אכזריות במבצר הקטן. בשבועות הספורים שנתור ער שנשלח לאושוויץ", מספר וולפה, "עבד אולמן כאחוז תזזית, והספיק להעלות, על כמה דפי נייר שהצליח להשיג איכשהו, שתי יצירות בגרסת פסנתר, ומעל לתווים, בעיפרון, כתב הנחיות והוראות תזמור מפורטות. כשיחזרו מאושוויץ, כך סיפרו שאמר, הוא ניצח על שתי היצירות האלה, שהתכוון לעבד לסימפוזיון. הוא באמת האמין שיחזור משם".

הפרק האחרון בסונטה בת חמשת הפרקים, שאולמן לא הספיק לסיים, וסיים ותזמר וולפה (אחרי ששוחזר מכתב יד שהיה קשה מאוד לפענח), מבוסס על שירם של רחל ויהודה שרת, "רחל" ("יהן דמה בדמי זורם...").

איך שרת התוודע לשיר?

"גם אני הופתעתי. חקרתי ומצאתי, שלפני המלחמה היה יהודה שרת בשליחות בפראג, והשאייר היכן שהוא את השירון שלו, ובו גם השיר המדובר. בטרז'ין נהגו האסירים לשיר בציבור אחרי העבודה, וכשתרגמו לאולמן את מילות השיר, הוא מאוד הזדהה אתו, ושילב אותו ביצירה שלו, כמו גם ציטוט מתוך כורל של כך, האומר: 'האמונה בטוב היא מבצר', וקטע מהמנון הפרטיזנים הציכים. ביצירה כולה יש חיוניות ואנרגיה, גם עצב, פה ושם, ובעיקר אופטימיות ותחושת ניצחון, שגם אם יתמהמה, בוא יבוא".

אפשר לומר שהנאצים הם שהחזירו את אולמן ליהדות?

"אפשר בהחלט, והוא לא התכחש ולא הצטער על כך. להיפך. הוא אמר: 'אנחנו גרמנים גאים, ציכים גאים, ויהודים גאים, ואיש לא יגזול מאתנו אחת מהזהויות האלה'. לתרבות הגרמנית במיטבה היה מחובר תמיד, את עוז רוחם של הציכים גילה במלחמה, ואל זהותו היהודית נחשף בעוצמה גדולה בגטו. מעדויות של אנשים שהכירו אותו, עולה שהוא התייחס לשיבתו ליהדות כאל סוג של הארה, וכל שנותרו בגטו, למרות כל הסבל, היה במעין אקסטאזה ובבולמוס של יצירה".

איך התקבלה בגרמניה היצירה שהשלמת ועיבדת?

"אין הנחתום מעיד על עיסתו, אבל ההדים היו מצוינים. אני חושב שהצלחנו,

תלמידיי ואני, להתקרב מאוד למה שהתכוון אליו אולמן. לי אישית, זו הייתה חוויה מסעירה".

אבל לא, הוא אינו חש מרוקן, כאמור, מה גם שכמו לפני החוויה בגרמניה, גם עם שובו ממנה היה מעורב ופעיל בגל המחאה, וכבר הוא שקוע כולו בעבודה על הפרויקט הבא:

ערב משירי אבות ישורון, עם הזמרת ויקטוריה חגה, שיתקיים בבית ביאליק בתל-אביב,

ב-22 בספטמבר.